

<https://doi.org/10.56583/frp.3261>

Aleksander Nalaskowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

<https://orcid.org/0000-0003-0399-0735>

MEDIA – KONKURENT CZY SPRZYMIERZENIEC SZKOŁY?

Streszczenie

Artykuł analizuje współczesne media cyfrowe jako podmioty wpływające na proces edukacyjny, zarówno w roli konkurenta, jak i sprzymierzeńca szkoły. Autor wskazuje, że media przejmują część funkcji tradycyjnych instytucji wychowawczych, oferując natychmiastowy dostęp do informacji oraz atrakcyjne formy przekazu, co wpływa na sposób uczenia się młodych ludzi. Zjawiska takie jak „outsourcing pamięci”, skracanie czasu koncentracji, wielozadaniowość cyfrowa czy osłabienie autorytetu nauczyciela stanowią istotne wyzwania dla edukacji formalnej. W artykule omówiono również zagrożenia związane z dezinformacją, uzależnieniem od technologii oraz powierzchownością przetwarzania treści. Jednocześnie media mogą wspierać proces dydaktyczny poprzez indywidualizację nauczania, zwiększanie motywacji oraz rozwijanie kompetencji XXI wieku. Autor podkreśla konieczność rozwijania edukacji medialnej, krytycznego myślenia oraz świadomego korzystania z technologii, aby media mogły pełnić funkcję narzędzia wspierającego rozwój ucznia.

Słowa kluczowe: media cyfrowe, edukacja, edukacja medialna, szkoła, media społecznościowe, kompetencje cyfrowe, dezinformacja

MEDIA AS A COMPETITOR OR ALLY OF SCHOOL EDUCATION

Summary

The article examines contemporary digital media as actors influencing the educational process, functioning both as competitors and allies of the school. The author

argues that media increasingly take over functions traditionally assigned to educational institutions by providing immediate access to information and visually engaging content, which significantly shapes how young people learn. Phenomena such as “memory outsourcing,” reduced attention span, digital multitasking, and the weakening of the teacher’s authority pose major challenges to formal education. The article also discusses risks associated with misinformation, digital addiction, and superficial information processing. At the same time, media can support teaching by enabling individualized learning, increasing motivation, and fostering key 21st-century skills. The author emphasizes the need to develop media literacy, critical thinking, and responsible technology use so that media can effectively complement the educational process.

Keywords: digital media, education, media literacy, school, social media, digital competences, misinformation

~ • ~

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest analiza roli współczesnych mediów cyfrowych w procesie edukacyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem ich funkcji konkurencyjnych oraz wspierających szkołę. Tekst ma charakter przeglądowy i opiera się na analizie literatury z zakresu pedagogiki medialnej, psychologii poznawczej oraz badań nad kompetencjami cyfrowymi. Postawiono pytanie: w jaki sposób media wpływają na proces uczenia się oraz jak szkoła może wykorzystać ich potencjał, minimalizując jednocześnie zagrożenia?

W literaturze przedmiotu media są analizowane jako środowisko edukacyjne o rosnącym znaczeniu. McLuhan wskazywał, że „medium jest przekazem”, podkreślając wpływ formy komunikacji na procesy poznawcze. Postman zwracał uwagę na dominację przekazu wizualnego i jego konsekwencje dla edukacji. Buckingham oraz Jenkins akcentują konieczność rozwijania kompetencji medialnych, natomiast Castells opisuje media jako kluczowy element społeczeństwa sieciowego. W polskiej literaturze szczególne znaczenie mają prace Siemienieckiego, Bereźnickiej oraz Pyżalskiego, którzy analizują wpływ mediów na proces dydaktyczny i wychowawczy.

Współczesne społeczeństwo funkcjonuje w rzeczywistości określanej mianem społeczeństwa informacyjnego¹. Rozwój internetu, urządzeń mobilnych oraz mediów społecznościowych sprawił, że dostęp do informacji jest niemal nieograniczony. Dzieci i młodzież od najmłodszych lat korzystają z różnorodnych platform cyfrowych, które stają się istotnym elementem ich codziennego życia. W rezultacie

¹ M. Castells, *The rise of the network society*, Oxford Malden Carlton 2000.

media coraz częściej przejmują funkcje tradycyjnie przypisywane rodzinie oraz szkole, stając się ważnym środowiskiem wychowawczym i edukacyjnym.

Proces ten rodzi pytanie o relacje pomiędzy edukacją formalną a mediami. Coraz częściej wskazuje się, że media nie tylko wspierają proces uczenia się, ale również konkurują ze szkołą o uwagę, czas oraz autorytet ucznia. W przeciwieństwie do edukacji szkolnej, która opiera się na planowym i systematycznym przekazywaniu wiedzy, media oferują natychmiastowy dostęp do atrakcyjnych treści, często dostosowanych do indywidualnych preferencji odbiorców. W konsekwencji młodzi ludzie coraz częściej uznają internet za podstawowe źródło informacji, marginalizując rolę nauczyciela i podręcznika.

Media jako alternatywne środowisko edukacyjne

Media od dawna pełnią funkcję edukacyjną. Telewizja, radio, prasa, a obecnie internet dostarczają wiedzy z niemal każdej dziedziny życia. Platformy edukacyjne, podcasty, filmy popularnonaukowe oraz kursy online umożliwiają samodzielne zdobywanie kompetencji bez konieczności uczestnictwa w edukacji formalnej.

Jednocześnie łatwość dostępu do informacji powoduje zmianę sposobu uczenia się. Współczesny uczeń rzadziej zapamiętuje fakty, częściej natomiast wyszukuje potrzebne informacje w sieci. Zjawisko to określane jest jako „outsourcing pamięci”, polegający na przeniesieniu części procesów poznawczych do technologii cyfrowych. Choć zwiększa ono efektywność wyszukiwania informacji, może ograniczać rozwój pamięci długotrwałej oraz umiejętność analitycznego myślenia.

Media oferują wiedzę w atrakcyjnej wizualnie formie, wykorzystując materiały filmowe, animacje, infografiki oraz elementy interaktywne². W porównaniu z tradycyjnymi metodami nauczania przekaz medialny jest bardziej dynamiczny i angażujący emocjonalnie. Z tego względu wielu uczniów postrzega media jako bardziej interesujące niż lekcje szkolne.

Konkurencja o uwagę ucznia

Jednym z największych wyzwań współczesnej szkoły jest walka o uwagę ucznia. Funkcjonowanie mediów cyfrowych opiera się na mechanizmach projektowanych w celu maksymalnego wydłużenia czasu korzystania z aplikacji³.

² zob. M. McLuhan, *Zrozumieć media. Przedłużenia człowieka*, tłum. Szczucka-Kubisz, Warszawa 2004; Postman N., *Technopoly: the surrender of culture to technology*, New York 1993.

³ OECD, *Students, Computers and Learning*, 2015.

Algorytmy personalizujące treści, system powiadomień oraz krótkie materiały wideo skutecznie przyciągają uwagę użytkowników.

Szkoła opiera się natomiast na koncentracji, systematyczności oraz długotrwałym wysiłku intelektualnym. Lekcja wymaga skupienia przez kilkadziesiąt minut, podczas gdy media społecznościowe przyzwyczajają odbiorców do odbioru informacji w kilkunastosekundowych fragmentach. Powoduje to stopniowe skracanie czasu koncentracji oraz zwiększa trudności w realizacji złożonych zadań poznawczych.

Badania psychologiczne wskazują, że częste przełączanie uwagi pomiędzy różnymi bodźcami zmniejsza efektywność uczenia się. Badania Ophira, Nass i Wagnera⁴ wykazały, że osoby często przełączające uwagę pomiędzy bodźcami osiągają gorsze wyniki w zadaniach wymagających koncentracji. Według raportu Microsoft Canada⁵ średni czas koncentracji młodych użytkowników mediów cyfrowych skrócił się z 12 do 8 sekund. Z kolei badania Twenge wskazują na korelację pomiędzy intensywnym korzystaniem z mediów społecznościowych a pogorszeniem dobrostanu psychicznego nastolatków⁶.

Wielozadaniowość cyfrowa prowadzi do wzrostu liczby błędów, obniżenia jakości zapamiętywania oraz większego zmęczenia poznawczego. Uczniowie korzystający jednocześnie z telefonu podczas nauki osiągają przeciętnie słabsze wyniki niż osoby uczące się bez dodatkowych rozpraszaczy.

Media a autorytet nauczyciela

Rozwój internetu wpłynął również na zmianę pozycji nauczyciela jako głównego źródła wiedzy. Dawniej szkoła posiadała niemal monopol na przekazywanie informacji. Obecnie uczniowie mają dostęp do ogromnych zasobów wiedzy publikowanych przez ekspertów, instytucje naukowe, influencerów oraz twórców internetowych.

Zmiana ta prowadzi do osłabienia tradycyjnego autorytetu nauczyciela. W sytuacji gdy odpowiedź na większość pytań można znaleźć w wyszukiwarce internetowej w ciągu kilku sekund, rola nauczyciela jako osoby przekazującej wiedzę stopniowo maleje. Coraz większego znaczenia nabierają natomiast funkcje mentora, przewodnika oraz osoby uczącej krytycznej analizy informacji. Nie bez

⁴ E. Ophir, C. Nass, A. D. Wagner, Cognitive control in media multitaskers, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 2009, t. 106, nr 37, s. 15583–15587. <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.0903620106> [dostęp: 09.01.2025].

⁵ Microsoft Canada, Consumer Insights: Attention Spans. Microsoft Advertising 2015. <https://advertising.microsoft.com/en-us/resources/insights/attention-spans> [dostęp: 09.01.2026].

⁶ J. M. Twenge, *iGen: why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy and completely unprepared for adulthood*, New York 2018.

znaczenia jest fakt, że młodzież, a nawet dzieci poruszają się lepiej w środowisku cyfrowym niż wielu dorosłych.

Jednocześnie internet nie gwarantuje wiarygodności prezentowanych treści. Uczniowie często nie posiadają kompetencji pozwalających odróżnić informacje naukowe od pseudonaukowych. W efekcie media mogą utrwalać błędne przekonania, stereotypy oraz teorie spiskowe.

Zagrożenie dezinformacją

Jednym z najpoważniejszych problemów współczesnych mediów jest zjawisko dezinformacji. Łatwość publikowania treści sprawia, że obok materiałów naukowych funkcjonują informacje niezwerifikowane lub celowo fałszywe.

Algorytmy mediów społecznościowych promują treści wywołujące silne emocje, ponieważ zwiększają one aktywność użytkowników. Nie oznacza to jednak, że są one zgodne z wiedzą naukową. W rezultacie młodzi ludzie mogą zdobywać wiedzę opartą na manipulacji, uproszczeniach lub fałszywych przekazach.

Zjawisko *fake newsów* stanowi poważne wyzwanie dla edukacji. Szkoła musi obecnie nie tylko przekazywać wiedzę, ale również uczyć oceny wiarygodności źródeł, rozpoznawania manipulacji oraz krytycznej analizy informacji.

Uzależnienie od mediów cyfrowych

Coraz więcej badań wskazuje na negatywne konsekwencje nadmiernego korzystania z urządzeń cyfrowych. Długotrwałe używanie smartfonów i mediów społecznościowych może prowadzić do uzależnienia behawioralnego, zaburzeń koncentracji, problemów ze snem oraz pogorszenia dobrostanu psychicznego⁷.

Uczniowie spędzający wiele godzin dziennie przed ekranem poświęcają mniej czasu na czytanie książek, aktywność fizyczną oraz bezpośrednie kontakty społeczne. Ograniczeniu ulega również czas przeznaczony na systematyczną naukę.

Mechanizmy nagrody stosowane przez platformy cyfrowe – takie jak polubienia, komentarze czy powiadomienia – aktywizują układ dopaminergiczny mózgu, wzmacniając potrzebę częstego korzystania z aplikacji. Powoduje to trudności w samoregulacji oraz zwiększa podatność na rozproszenie uwagi podczas nauki.

Powierzchniowość przyswajania wiedzy

Media cyfrowe sprzyjają szybkiemu konsumowaniu informacji. Dominują krótkie komunikaty, filmy trwające kilkanaście sekund oraz nagłówki mające

⁷ EU Kids Online 2020 Report.

przyciągnąć uwagę odbiorcy. Taki sposób kontaktu z treściami może ograniczać zdolność do pogłębionej refleksji i krytycznej analizy.

Uczenie się wymaga czasu, systematyczności oraz aktywnego przetwarzania informacji. Tymczasem media promują natychmiastową gratyfikację oraz szybkie przechodzenie pomiędzy kolejnymi treściami. W rezultacie uczniowie mogą mieć trudności z czytaniem dłuższych tekstów naukowych oraz analizą bardziej złożonych problemów.

Wyzwania dla szkoły

Rosnąca rola mediów nie oznacza konieczności ich eliminowania z procesu edukacji. Szkoła powinna dostosowywać metody nauczania do realiów społeczeństwa cyfrowego, jednocześnie zachowując cele związane z rozwijaniem wiedzy, krytycznego myślenia i odpowiedzialności.

Kluczowym zadaniem edukacji staje się rozwijanie kompetencji medialnych. Obejmują one umiejętność wyszukiwania informacji, oceniania ich wiarygodności, świadomego korzystania z mediów oraz tworzenia odpowiedzialnych treści cyfrowych. Nauczyciel przestaje być wyłącznie źródłem informacji, a staje się przewodnikiem pomagającym uczniom interpretować i selekcjonować dostępne zasoby wiedzy.

Istotne znaczenie ma również współpraca szkoły z rodzicami. Kształtowanie zdrowych nawyków korzystania z mediów wymaga spójnych działań wychowawczych zarówno w środowisku szkolnym, jak i domowym.

Media niewątpliwie stały się jednym z najważniejszych uczestników procesu edukacyjnego. Ich ogromny potencjał informacyjny sprawia, że coraz częściej przejmują funkcje tradycyjnie realizowane przez szkołę. Jednocześnie mechanizmy działania współczesnych mediów powodują, że konkurują one z edukacją o czas, uwagę oraz autorytet ucznia. Nadmiar informacji, powierzchowność przekazu, dezinformacja oraz uzależnienie od technologii stanowią poważne wyzwania dla systemu edukacji.

Nie oznacza to jednak, że media są wyłącznie zagrożeniem. Problemem nie jest samo istnienie mediów, lecz sposób ich wykorzystywania. Współczesna szkoła powinna rozwijać kompetencje medialne, krytyczne myślenie oraz odpowiedzialne korzystanie z technologii. Tylko wtedy media przestaną być konkurentem edukacji, a staną się świadomie wykorzystywanym narzędziem wspierającym rozwój ucznia.

Media jako sprzymierzeniec szkoły – wspomaganie procesu nauczania

Media umożliwiają stosowanie nowoczesnych metod nauczania opartych na aktywności ucznia. Platformy e-learningowe, prezentacje multimedialne, filmy edukacyjne, podcasty czy interaktywne aplikacje pozwalają dostosować proces dydaktyczny do indywidualnych potrzeb uczniów.

Badania wskazują, że wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych zwiększa motywację do nauki, poprawia koncentrację oraz ułatwia zapamiętywanie treści dzięki jednoczesnemu angażowaniu wielu zmysłów. Szczególne znaczenie mają multimedia, które integrują tekst, obraz, dźwięk i animację, wspierając efektywniejsze przyswajanie wiedzy⁸.

Media umożliwiają również indywidualizację procesu nauczania. Uczeń może samodzielnie decydować o tempie pracy, wielokrotnie wracać do materiałów dydaktycznych oraz korzystać z różnorodnych źródeł informacji. Takie rozwiązania sprzyjają rozwijaniu samodzielności i odpowiedzialności za własny proces uczenia się.

Rozwijanie kompetencji XXI wieku

Jednym z najważniejszych zadań współczesnej szkoły jest przygotowanie uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym. W tym kontekście media odgrywają kluczową rolę w rozwijaniu kompetencji XXI wieku, obejmujących między innymi:

- kompetencje cyfrowe,
- umiejętność krytycznej analizy informacji,
- kreatywność,
- komunikację,
- współpracę zespołową,
- rozwiązywanie problemów.

Szczególnego znaczenia nabiera edukacja medialna, której celem jest świadome, odpowiedzialne i krytyczne korzystanie z mediów⁹. Nie chodzi wyłącznie o sprawne posługiwanie się technologiami, lecz przede wszystkim o umiejętność rozpoznawania manipulacji, dezinformacji, *fake newsów* oraz świadomego tworzenia własnych treści medialnych.

⁸ Prawdziwym znawcą tych zagadnień jest prof. Bronisław Siemieniecki, autor bardzo wielu opracowań z tego zakresu. Zob. np. B. Siemieniecki, *Pedagogika medialna*, Warszawa 2021.

⁹ zob. Buckingham D., *Media education: Literacy, learning and contemporary culture*, Cambridge Oxford 2003.

Media jako przestrzeń edukacji nieformalnej

Media znacznie poszerzają możliwości uczenia się poza szkołą. Internet oferuje dostęp do ogromnych zasobów edukacyjnych, takich jak kursy online, wykłady ekspertów, biblioteki cyfrowe, podcasty czy materiały wideo. Dzięki temu edukacja staje się procesem ciągłym, niezależnym od miejsca i czasu.

Coraz większą rolę odgrywają również media społecznościowe, które umożliwiają wymianę doświadczeń, współpracę oraz budowanie społeczności uczących się. W ten sposób proces edukacyjny wykracza poza tradycyjne ramy szkoły i wpisuje się w ideę uczenia się przez całe życie (*lifelong learning*).

Wyzwania związane z wykorzystaniem mediów

Pomimo licznych zalet media niosą również zagrożenia. Nadmiar informacji utrudnia selekcję wartościowych treści, a łatwy dostęp do niesprawdzonych źródeł zwiększa ryzyko rozpowszechniania dezinformacji. Problemem stają się także uzależnienie od urządzeń cyfrowych, rozproszenie uwagi oraz spadek umiejętności koncentracji.

Współczesna edukacja powinna zatem rozwijać kompetencje medialne nauczycieli i uczniów. Niezbędne staje się kształcenie umiejętności krytycznej analizy przekazów medialnych, świadomego korzystania z Internetu oraz przestrzegania zasad bezpieczeństwa cyfrowego¹⁰. W literaturze podkreśla się, że edukacja medialna powinna być integralnym elementem wszystkich etapów kształcenia, a nie jedynie dodatkiem do wybranych przedmiotów.

Rola nauczyciela w edukacji medialnej

Zmieniająca się rzeczywistość edukacyjna powoduje redefinicję roli nauczyciela. Przestaje on być wyłącznie źródłem wiedzy, stając się organizatorem procesu uczenia się, mentorem oraz przewodnikiem po świecie informacji.

Od współczesnego nauczyciela oczekuje się nie tylko znajomości technologii, ale także umiejętności projektowania zajęć wykorzystujących media w sposób świadomy i zgodny z celami dydaktycznymi. Kluczowe znaczenie ma również rozwijanie u uczniów postawy odpowiedzialności za własną aktywność w przestrzeni cyfrowej oraz umiejętności współpracy i komunikacji.

¹⁰ zob. H. Jenkins, *Convergence culture: where old and new media collide*, New York London 2006.

Zakończenie

Przedstawiona wyżej analiza wskazuje, że media pełnią ambiwalentną rolę w edukacji. Z jednej strony zwiększają dostęp do wiedzy, wspierają indywidualizację nauczania i rozwijają kompetencje XXI wieku. Z drugiej – generują zagrożenia związane z przeciążeniem informacyjnym, dezinformacją oraz osłabieniem koncentracji. Wyniki badań potwierdzają, że kluczowym czynnikiem jest sposób korzystania z mediów, a nie same technologie. Szkoła powinna zatem pełnić funkcję instytucji kształtującej krytyczne myślenie i kompetencje medialne, co jest zgodne z kierunkiem wskazywanym w literaturze międzynarodowej.

Media stanowią obecnie nieodzowny element współczesnej edukacji. Odpowiednio wykorzystywane wspierają rozwój kompetencji uczniów, zwiększają atrakcyjność procesu nauczania oraz umożliwiają dostęp do wiedzy na niespotykaną wcześniej skalę. Jednocześnie wymagają świadomego i odpowiedzialnego wykorzystania, opartego na rozwijaniu kompetencji medialnych i krytycznego myślenia¹¹.

Można stwierdzić, że media są sprzymierzeńcem edukacji pod warunkiem, że ich wykorzystanie ma charakter celowy, przemyślany i pedagogicznie uzasadniony. Wyzwania współczesności wskazują, że edukacja medialna powinna stać się jednym z priorytetów systemów oświaty, przygotowując młodych ludzi do odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że media mogą pełnić funkcję sprzymierzeńca szkoły, o ile ich wykorzystanie jest świadome, krytyczne i pedagogicznie uzasadnione. Konieczne jest włączenie edukacji medialnej do podstawy programowej na wszystkich etapach kształcenia oraz systematyczne szkolenie nauczycieli w zakresie kompetencji cyfrowych. W przyszłych badaniach warto skoncentrować się na empirycznej weryfikacji wpływu konkretnych narzędzi medialnych na efektywność uczenia się oraz na analizie różnic pokoleniowych w sposobach korzystania z mediów.

Bibliografia

References

- Bereźnicka M., *Media – szanse, wyzwania i zagrożenia a potrzeba edukacji medialnej*. „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2022, t. 20, s. 641–660.
- Buckingham D., *Media education: Literacy, learning and contemporary culture*, Cambridge Oxford: Polity Press 2003.

¹¹ por. M. Bereźnicka, *Media – szanse, wyzwania i zagrożenia a potrzeba edukacji medialnej*. „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2022, t. 20, s. 641–660.

- Castells M., *The rise of the network society*, Oxford Malden Carlton: Blackwell Publishers 2000.
- Cyberbullying. Zjawisko, konteksty, przeciwdziałanie, red. J. Pyżalski, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Łódź 2012.
- EU Kids Online 2020 Report.
- Jenkins H., *Convergence culture: where old and new media collide*, New York London: New York University Press 2006.
- McLuhan, M., *Zrozumieć media. Przedłużenia człowieka*, tłum. Szczucka-Kubisz, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 2004
- Microsoft Canada, Consumer Insights: Attention Spans. Microsoft Advertising 2015, <https://advertising.microsoft.com/en-us/resources/insights/attention-spans> [dostęp: 09.01.2025].
- OECD, *Students, Computers and Learning*, 2015.
- Ophir E., Nass C., Wagner A. D., Cognitive control in media multitaskers, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 2009, t. 106, nr 37, s. 15583–15587. <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.0903620106> [dostęp: 09.01.2026].
- Postman N., *Technopoly: the surrender of culture to technology*, New York: Vintage Books, 1993.
- Siemieniecki B., *Pedagogika medialna*, Warszawa 2021.
- Twenge J. M., *iGen: why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy and completely unprepared for adulthood*, New York: Atria Books 2018.